

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Zprávy a jubilea

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 17 (1972), No. 3, 160--168

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/138044>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1972

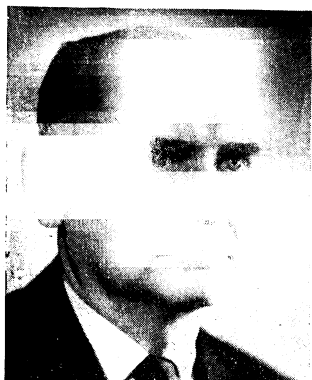
Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

ZPRÁVY A JUBILEA

ČLEN KORESPONDENT ČSAV J. M. BAČKOVSKÝ ŠEDESÁTILETÝ

Kdo má příležitost vidět zblízka při každodenní práci člena korespondenta ČSAV Jindřicha Miroslava Bačkovského, DrSc., nevěří, že mu dne 4. května 1972 bylo šedesát let. Jeho aktivita a pracovní elán, s nimiž neúnavně plní své úkoly jako člen prezidia ČSAV, předseda ediční rady ČSAV, vedoucí vědeckého oddělení ultravysokých tlaků ÚFPL ČSAV, člen ady sřtátních, stranických i akademických komisí, s nimiž pracuje vědecky i politicky, vychovává nové vědecké pracovníky a řeší celou řadu dalších řídicích, publicistických i jiných úkolů, jsou obdivuhodné. A to ještě J. Bačkovský stačí navštěvovat koncerty, chodit do divadel, malovat i sochařit, ale také dělat doma a na „chalupě“ devatero řemesel, jezdit autem a samozřejmě provádět i jeho údržbu, hovořit se spoustou lidí, najít si čas i pro starosti a radosti spolupracovníků i přátel. Je také výborný znalec květeny, vyzná se v sadařství a velmi rád pěstuje turistiku. Je velmi hluboce vzdělaným marxistou, vyzná se dobře v krásném písemnictví, rád beseduje s mladými lidmi, zejména s takovými, kteří mají své názory a nebojí se je obhajovat.

A to všechno jen tak jakoby na okraj, protože to, co naplňuje všechny jeho chvíle, o čem vždy a všude uvažuje a co ze všeho nejvíc miluje, je experimentální fyzika, láska, která jej provází od gymnasijských let a stále znovu jej upoutává a pro jejíž rozvoj je ochoten kdykoliv a kdekoliv svést boj o její uznání, podporu i prosazení jejích výsledků do praxe.

Vymyká se možností a neodpovídalo by ani duchu tohoto jubilantského článku, aby tu bylo uvedeno vše, co pro fyziku u nás udělal. Přesto je třeba aspoň základní věci připomenout.

Jako třiatřicetiletý ve světě už známý svými vědeckými výsledky stává se dr. Bačkovský vedoucím prvního fyzikálně výzkumného centra existujícího u nás mimo vysoké školy — Fyzikálního výzkumu Škodových závodů v Praze, do něhož přichází po zavření českých vysokých škol nacisty v r. 1940 po krátkém působení ve Zdravotním ústavu. S několika spolupracovníky nejen zachránil toto pracoviště před rozpuštěním v době, kdy Škodovy závody procházely v důsledku zničení některých závodů hospodářskými obtížemi, ale vtiskl mu i nový směr práce v hospodářsky významných oblastech, stmelil kolektiv jeho pracovníků a dal mu pevnou hospodářskou základnu. V této době se velmi aktivně zúčastňuje v řadě komisí stranických i vládních prací na organizaci vědecké základny v našem státě, v níž vybojovává významné místo fyzice a svému ústavu. Ve složitém období v únoru 1948 je vedle své funkce vedoucího Fyzikálního výzkumu ministrem Zd. Nejedlým jmenován správcem Fyzikálního ústavu KU a pověřen přednáškami a zkouškami. V roce 1949 se stává vedoucím prvního střediska aspirantů ve fyzice u nás, z něhož vyšla celá mladá generace fyziků, kteří dnes zastávají význačná postavení ve vědeckých ústavech, na vysokých školách i v řídicích orgánech.

V r. 1950 je z Fyzikálního výzkumu vytvořen Ústřední ústav fyzikální jako jeden ze 7 celostátních center vědecké práce a dr. Bačkovský se stává jeho ředitelem. Znovu vypracovává koncepci jeho práce a v r. 1951 organizuje spolu s několika významnými představiteli fyziky 1. konferenci čs. fyziků v Liblicích, na níž předkládá koncepci rozvoje vědecké práce v čs. fyzice. Konference

tuto koncepci přijala a od ní hlavními směry fyziky se stává fyzika pevných látek a fyzika jaderná. V téměř roce je založen *Čs. časopis pro fyziku*, vycházející v domácí a zahraniční verzi, a dr. Bačkovský se stává jeho prvním hlavním redaktorem. Tuto funkci zastává deset let a pod jeho vedením časopis nejen pevně zakotvil mezi čs. vědeckými periodiky, ale získal si i své místo ve světě.

Ústav získává pod jeho vedením stále větší uznání doma i v cizině, takže při založení ČSAV je do ní převeden jako Ústav technické fyziky, jehož ředitelem je opět jmenován dr. Bačkovský. Stále stoupající vědecká produkce získává ústavu uznání doma i ve světě, na níž významný podíl má také řídicí práce dr. Bačkovského. Tyto úspěchy spolu s úspěšnou vlastní vědeckou prací vedly v r. 1956 ke zvolení dr. Bačkovského členem korespondentem ČSAV a ke jmenování doktorem fyzikálně matematických věd. Ihned po zvolení se dr. Bačkovský stává vědeckým sekretářem matematicko-fyzikální sekce ČSAV a tuto funkci zastává až do zrušení sekcí. Koncem r. 1959 se ze zdravotních důvodů a pro přetížení jinými významnými funkcemi vzdává funkce ředitele ústavu technické fyziky, v němž je mu pak svěřeno vybudování a řízení nového vědeckého oddělení, které dnes nese název odd. ultravysokých tlaků. Po zrušení sekcí v ČSAV je nejprve členem a později předsedou vědeckého kolegia fyziky a v r. 1965 byl zvolen valným shromážděním členem presidia ČSAV. V této funkci byl vládou ČSSR potvrzen v r. 1969 po skončení funkčního období a 25. 4. 1970 znovu jmenován na další období.

Zásluhy Dr. Bačkovského o rozvoj čs. fyziky jsou plně uznávány doma i v zahraničí všemi, kdo mohou rozvoj naší fyziky posoudit. Vnější uznáním těchto zásluh je vedle zvolení členem korespondentem ČSAV a jmenování doktorem fyzikálně matematických věd udělení zlaté oborové plakety ČSAV za zásluhy o vědy fyzikální k jeho 55. narozeninám.

I z tohoto strohého výčtu vědecké a životní dráhy dr. Bačkovského je zřejmé, jak významnou osobností v naší fyzice se stal a zač mu fyzika u nás vděčí. Je třeba ještě připomenout, že od svých vysokoškolských let byl členem JČMF a krátce po obnovení činnosti JČMF působil také v jejím ústředním výboru.

K dokreslení jeho osobnosti několik životopisných údajů. Dr. Bačkovský je pražský rodák a pochází z rodiny známého pražského nakladatele a knihkupce. Maturoval na reálném gymnasiu ve Slovenské ulici v Praze na Vinohradech v r. 1931. Brzy po vstupu na přírodovědeckou fakultu KU se dostal do laboratorii Spektroskopického ústavu KU, vedeného prof. dr. V. Dolejškem. Profesor Dolejšek a prostředí jeho ústavu měly na studenta Bačkovského tak strhující vliv, že věnoval vědecké práci ve fyzice všechny své síly a čas. Po dosažení doktorátu přírodních věd v r. 1937 zůstal dále pracovat ve Spektroskopickém ústavu jako asistent až do zavření čs. vysokých škol.

Jeho pobyt ve Spektroskopickém ústavu KU předurčil zaměření jeho vědecké práce na spektroskopii paprsků X. Z tohoto oboru publikoval největší část vědeckých výsledků. Jeho práce v oboru ultraměkkých paprsků X, publikované převážně v zahraničí, došly velkého uznání a dodnes jsou některé jeho výsledky uváděny v monografiích a tabulkách rtg. spekter pro svou přesnost. Stejně významné jsou jeho práce týkající se přesných měření a objasnění podmínek pro použití mozaikových krystalů pro přesná měření. Tyto práce vedly také k vypracování původní rtg. metody pro zkoumání struktury poruch krystalů, později rozpracované zejména Barrettem v USA. Několik prací z vakuové fyziky, optické spektroskopie, rtg. emisní analýzy a radiometrie dokumentují šíři jeho vědeckých zájmů.

V posledních letech rozvinul dr. Bačkovský nový obor fyziky pevných látek v ČSSR – studium vlastností za ultravysokých tlaků. Velmi rychle si osvojuje metodiku práce a vypracovává potřebná zařízení pro tlaky až 100kbar, takže velmi záhy mohl získané zkušenosti předat n. p. Pramet v Šumperku, kde se na jejich podkladě již v r. 1967 podařilo v ČSSR zvládnout průmyslovou výrobu umělých brusných diamantů mezi několika málo státy ve světě.

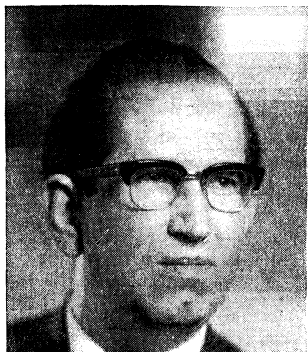
Dr. Bačkovský se rovněž soustavně zabýval otázkami uplatnění výsledků vědecké práce v praxi a vyřešil řadu technicky důležitých úkolů.

Všetchny tyto výsledky ukazují mimořádnou invenci a experimentální zručnost dr. Bačkovského i šíři jeho zájmů a rozhledu po fyzice.

Československá fyzikální obec s uznáním oceňuje dosavadní práci dr. Bačkovského jak vědec-kou, tak výchovnou, řídicí i organizační a přeje mu upřímně, aby i po šedesátce mohl s mladistvým elánem a ještě s většími úspěchy pracovat pro rozvoj své milované fyziky.

Miroslav Rozsíval

K ŽIVOTNÉMU JUBILEU PROF. CYRILA PALAJA

V rozsiahlej činorodej práci sa tohoto roku dožíva 60 rokov zaslúžilý člen JČSMF prof. dr. Cyril Palaj, vedúci I. katedry matematiky Prírodovedeckej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach a vedúci katedry matematiky a deskriptívnej geometrie Vysokej školy lesníckej a drevárskej vo Zvolene, dlhoročný člen predsedníctva ÚV JČSMF, podpredseda HV JSMF, predseda pobočky JSMF vo Zvolene, člen redakčnej rady časopisu *Rozhledy matematicko-fyzikální*.

Prof. Palaj sa narodil 24. 8. 1912 na Lazoch Novej Bani v početnej maloroľníckej rodine. Vzhľadom na slabý sociálny pôvod a ťažké hospodárske pomery v tých časoch po maturite odišiel za učiteľa a popri tom študoval ďalej. Získal najprv kvalifikáciu pre meštianske školy, potom študoval matematiku a deskr. geometriu na Karlovej univerzite v Prahe. Štúdium ukončil v roku 1942 na Univerzite Komenského v Bratislave. V rokoch 1939–49 pôsobil ako stredoškolský učiteľ na gymnáziách v Bratislave, v Piešťanoch, v Dolnom Kubíne, v Žiline, vo Zvolene, na kurzoch pre prípravu pracujúcich na vysoké školy v Malackách, v Trnave a ako riaditeľ takéhoto kurzu v Turčianskych Tepliciach. Svoje pôsobenie na vysokých školách zahájil na SVŠT v Bratislave v r. 1951. Od roku 1952 je vedúcim katedry matematiky a deskr. geometrie na VŠLD vo Zvolene. V roku 1952 mu bola udelená hodnosť doktora prírodných vied na Karlovej univerzite. V roku 1953 bol menovaný zást. docenta a v r. 1956 docentom pre matematiku a deskr. geometriu. Od r. 1965 je riadnym profesorom matematiky. Od začiatku svojho pôsobenia na Vysokej škole vo Zvolene v r. 1952 viedol konzultačné strediská Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského, viacerých fakúlt Vysokej školy technickej, Vysokej školy pedagogickej v Bratislave a mnoho v nich prednášal. Od roku 1963 za súčasného pôsobenia na VŠLD vo Zvolene budoval Katedru matematiky a konal prednášky na Prírodovedeckej fakulte UPJŠ v Košiciach, ktorá od r. 1965 je jeho kmeňovým pracoviskom, pričom na oboch školách zastáva rôzne funkcie.

Hlavným vedným odborom prof. Palaja sú klasická algebraická geometria a lineárna algebra. Jeho práce možno rozdeliť do štyroch skupín: 1. práce z teórie simultánnych invariantov sústav kvadratických útvarov, 2. práce o geometrických príbuznostiach, 3. práce z teórie algebraických útvarov štvrtého stupňa a 4. práce na rozvoji teórie priestorových matíc. Vo svojej vedeckej práci se neobmedzuje len na obory rýdzej matematiky, ale pracuje tiež v aplikáciách matematiky. Prof. Palaj je autorom viacerých dočasných vysokoškolských učebníc, množstva recenzií kníh, oponentských posudkov a pod. Jeho práce vzbudili zaslúžený ohlas a záujem matematikov u nás i v zahraničí, s ktorými udržiava živé vedecké styky.

Rozsiahla je mimoškolská činnosť s. prof. Palaja. Po viac ako 10 rokov intenzívne pracoval v Soc. akadémii. Od vzniku súťaže Matematickej olympiády po 12 rokov bol predsedom Stredoslovenského krajského výboru a členom ústredného výboru. No hlavný smer jeho mimoškolskej činnosti bola práca v JČSMF, do ktorej vstúpil ako septimán v r. 1933. V roku 1956

zorganizoval založenie pobočky Jednoty čs. matematikov a fyzikov vo Zvolene, ktorú vedie ako predseda dodnes. Pod jeho vedením pobočka v krátkom čase vyvinula neobyčajnú bohatú činnosť. Stala sa aktívnym strediskom matematického života v južnej časti Stredoslovenského kraja. V nej sa prednáškami vystriedalo mnoho našich i zahraničných matematikov. V rámci tejto pobočky organizuje mnohé prednášky, semináre a letné školenia, na ktorých sám veľa prednáša. Viac rokov usmŕňoval prácu terminologických komisií pre matematiku a fyziku pri ÚV JČSMF. Mnoho času a námahy zaberajú prof. Palajovi funkcie vo vedeckých radách, v komisiách pre vedecké hodnosti a pod.

Na dokreslenie osobnosti s. prof. Palaja treba dodať, že jeho sociálny pôvod, jeho dlhoročná učiteľská prax na rôznych druhoch škôl sa prejavuje v pedagogickom majstrovstve a v krásnych povahových vlastnostiach. K študentom ako i k svojim spolupracovníkom na svojich katedrách je náročný, no udržuje živý srdečný vzťah učiteľa a vychovávateľa, a preto je tak u študentov ako i svojich spolupracovníkov vážený a obľúbený. Je to človek skromný, obetavý, neobyčejne usilovný a húževnatý v práci, s úprimným, dobrosrdečným vzťahom k ľuďom. Na druhej strane je veselý, znášanlivý a spoločenský. Za pokrokové myšlienky a spoločenské dianie sa vždy angažuje a k tomu vedie svojich študentov i spolupracovníkov.

I keď dve vzdialené pracoviská prof. Palaja a ďalšie jeho funkcie kladú na neho mimoriadne fyzické nároky, i keď jeho zdravie je naštŕbené, na prof. Palajovi nie je vidieť šesťdesiatku. Svojím mladíckym elánom prekonáva všetky ťažkosti a strháva ku spolupráci svojich mladších kolegov.

K tomuto význačnému životnému jubileu prof. Palajovi srdečne blahozeláme a prajeme mu veľa zdravia a síl, aby po dlhé roky mohol pokračovať vo svojej zásluhnej, tvorivej a pre spoločnosť prospešnej práci.

Tomáš Klein

K PADESÁTINÁM PROF. MIROSLAVA LAITOCHA

Dne 22. února 1972 oslavil padesátiny zaslužilý člen JČMF prof. RNDr. Miroslav Laitoch, CSc., řádný profesor matematiky na přírodovědecké fakultě University Palackého v Olomouci, dlouholetý děkan této fakulty, vedoucí její katedry matematické analýzy, člen kolegia matematiky ČSAV, úřadující místopředseda hlavního výboru JČMF a místopředseda olomoucké pobočky, atd.

Narodil se v Olomouci v rodině poštovního úředníka. Po absolvování olomoucké reálky v r. 1940 pracoval v době války jako řidič tramvaje a jako pomocný dělník v elektrotechnické továrně. Ve studiu mohl pokračovat až po osvobození, kdy se dal zapsat na brněnskou universitu a v letech 1945—1948 vystudoval matematiku a deskriptivní geometrii. Z vysokoškolských učitelů na něj měli největší vliv prof. J. Seifert a zejména akademik O. Borůvka, pod jehož vedením vypracoval i svou disertační práci z teorie rozkladů na množinách. Po jednorozhodném působení na gymnasiu v Bílovci stal se M. Laitoch v r. 1949 asistentem pedagogické a přírodovědecké fakulty University Palackého. Pracoval jako asistent u akademika Josefa Nováka, který tehdy vedl v Olomouci katedru matematiky. Akademik J. Novák věnoval talentovanému mladému pracovníkovi značnou pozornost a do značné míry ovlivnil jeho působení jako vysokoškolského učitele i vědeckého pracovníka. V té době se jeho odborné zájmy soustřeďují zejména na matematickou analýzu, kterou si nakonec zvolil za hlavní obor své vědecké práce. Své znalosti prohloubil absolvováním interní vědecké aspirantury v l. 1952—1955 na brněnské universitě. M. Laitoch pracoval v té době ve skupině aspirantů a členů semináře akademika O. Borůvky, kteří začínali rozpracovávat širokou problematiku nastíněnou O. Borůvkou a dnes

známou jako „Teorie lineárních diferenciálních transformací“. Příslušníci této skupiny patří dnes k vyzrálým a vynikajícím pracovníkům české i slovenské matematiky. O tom, že prof. M. Laitoch byl úspěšným členem této skupiny svědčí, že v r. 1956 obhájil kandidátskou disertační práci, v níž m. j. ukazuje využití transformací k rozšíření známé Floquetovy teorie i na rovnice s neperiodickými koeficienty. V uvedené problematice pak pracoval i dále a zabýval se otázkami srovnávacích oscilačních kritérií, ortogonálních řešení, transformacemi lineárních rovnic III. řádu. Stejněmu okruhu otázek jsou věnovány studie o vlastnostech základních disperzí a významu Abelovy funkcionální rovnice pro studium těchto disperzí; několik dalších prací se zabývá vlastnostmi průvodních rovnic. Ve zmíněné již teorii lineárních diferenciálních transformací, která je přitažlivá svou jemností, hloubkou a zajímavým spojením analytických a algebraických úvah, zaujímají výsledky M. Laitocha pevné a významné místo. K této bezprostřední vědecké práci se pojí rozsáhlá činnost recenzní pro naše i zahraniční časopisy.

Hned po skončení interní aspirantury se M. Laitoch vrátil k pedagogické práci do Olomouce na tehdejší Vysokou školu pedagogickou, jejíž fakulty se později opět vrátily do svazku University Palackého. Jeho pedagogická, vědecká i veřejná práce mu umožnila v r. 1956 habilitaci, jmenování mimořádným profesorem v r. 1966 a konečně řádným profesorem v r. 1970. Když byl v roce 1960 jmenován vedoucím nově zřízené katedry matematické analýzy, věnoval se s nevšední energií jejímu budování a vědecké i pedagogické výchově jejích pracovníků, jejichž odborné zájmy orientoval na teorii obyčejných diferenciálních rovnic v souvislosti s úkolem státního badatelského výzkumu řešeného na katedře. Tuto záslužnou práci později rozšířil jako školitel vědeckých aspirantů a předseda rigorosní komise v oboru matematická analýza. Mnoho úsilí věnoval zajištění odborného studia numerické matematiky — jako vedoucímu katedry, proděkanu a od r. 1966 jako děkanu fakulty a v neposlední řadě ovšem i jako učiteli se mu podařilo zajistit výuku v tomto oboru na dobré úrovni. Prof. Laitoch se při své vědecké práci pravidelně stýká s řadou významných matematiků československých i zahraničních. Díky tomu se neustále rozšiřuje efektivní spolupráce i ostatních pracovníků katedry s řadou matematiků v ČSSR, SSSR, Polsku i NDR.

Pedagogická práce je neodmyslitelnou součástí působení prof. Laitocha. Ve svých přednáškách, které koná z různých oborů matematické analýzy a numerických metod i z funkcionální analýzy a které dosáhly u posluchačů značné obliby, dbá však na hluboké objasnění důležitých pojmů, metod a jejich dosahu. Dnes je zřejmé, že ve vysokoškolském cyklu přednášek nelze podat vyčerpávající přehled příslušného oboru a každý vysokoškolský pedagog si je vědom nebezpečí extrémů, kdy na jedné straně při snaze o co nejširší záběr se z matematické přednášky může stát jen přednáška o matematice a na druhé straně při přílišné specializaci se může přednáška stát pro širší plénium studentů nezázivnou a neúčelnou. K nesporným kladům jubilantovým patří právě to, že se vhodně dovede vyhnout oběma krajnostem a v přednáškách přiměřeného rozsahu vychovává studenty k přesnému matematickému myšlení, k posuzování účelnosti zaváděných nových pojmů a k využívání poznání v praxi. Jeho pedagogické názory a zkušenosti se odrážejí v jeho oblíbených a hojně užívaných skriptech.

Při vyčerpávající práci vysokoškolského profesora, děkana fakulty i veřejného pracovníka, našel prof. M. Laitoch vždy ještě dosti času a energie k plodné práci v JČMF, ať už ve výboru olomoucké pobočky, nebo dnes jako úřadující místopředseda hlavního výboru ČSR. Nemůžeme opomenout ani jeho spolupráci při organizaci MO a FO v Olomouckém a později Severomoravském kraji. Za práci v JČMF mu byl v r. 1969 udělen čestný titul *Zasloužilý člen JČMF*.

Jubilant je v československé matematické veřejnosti oblíben pro přátelskou, veselou a otevřenou povahu, je znám svou důsledností, pečlivostí a obětavostí. Jeho padesátka je pro všechny, kteří ho znají, vítanou příležitostí k tomu, aby mu upřímně poděkovali za vše, co dosud vykonal, a popřáli mu i v budoucnosti mnoho úspěchů a spokojenosti v jeho práci i v soukromém životě.

Jan Voráček

K PÄTĎESIATINÁM PROF. MATEJA RÁKOŠA

Dňa 17. 5. 1972 sa dožíva svojho päťdesiatročného životného jubilea prof. ing. Matej Rákoš, DrSc., profesor a vedúci katedry fyziky Vysokej školy technickej v Košiciach, prodekan pre vedec-kú činnosť Elektrotechnickej fakulty.

Prof. M. Rákoš sa narodil v Mokranciach, vo viadetnej rodine učiteľa. Po absolvovaní vysokoškolského štúdia pôsobil najprv ako asistent na SVŠT v Bratislave, neskôr ako profesor na Vyššej priemyselnej škole v Košiciach. Od založenia VŠT v Košiciach pôsobí na katedre fyziky. Začínal ako odborný asistent, s jemu vlastnou pracovitosťou a húževnatosťou budoval katedru fyziky, zdokonaľoval sa v pedagogickom majstrovstve a odborne rástol.

Profesor Rákoš je význačným vedeckým pracovníkom vo svojom odbore, známym aj v zahraničí. Začínal vedecky pracovať už počas štúdia na vysokej škole. Jeho vedecká a publikačná činnosť je veľmi rozsiahla. Je autorom alebo spoluautorom 51 pôvodných vedeckých pojednaní, 3 knižných publikácií, 45 článkov referatívneho charakteru a mnohých ďalších popularizačných článkov a recenzií. Uverejnil spolu asi 220 publikácií.

Prof. Rákoš sa zaoberá štúdiom paramagnetických a diamagnetických látok jednak metódami statickými, jednak rezonančnými, teda rádiospektroskopickými. Mimoriadne zásluhy má na rozvinutí odboru rádiospektroskopie v celoštátnom merítke. Založil a rozvinul pracovisko v odbore rádiospektroskopie na katedre fyziky a naďalej ho cielavedome zveľaďuje prístrojovo, aj personálne. Je zodpovedným riešiteľom štátnej vedeckovýskumnej úlohy, riešenej na katedre. Pod jeho vedením sa uskutočnila 1. celoštátna porada o rádiospektroskopii v Košiciach, ktorá má zásluhu na koordinovanejšom rozvoji tohoto odboru u nás. Medzinárodné ocenenie priekopníckej práce prof. M. Rákoša bolo, že sa stal personálnym členom medzinárodnej vedeckej organizácie Groupement AMPERE a v súčasnosti je členom prezídia tejto organizácie ako jediný zástupca ČSSR. Okrem toho je členom Európskej fyzikálnej spoločnosti, ktorá združuje fyzikov-vedeckých pracovníkov v Európe.

Ako vedúci katedry dbá, aby pedagogická a politickovýchovná práca na katedre bola na vysokej úrovni. V pravidelných diskusiách k pedagogickým otázkam a k filozofickým problémom fyziky vedie kolektív k dôkladnosti a k obetavosti v práci. V prednáškach sa na vysokej teoretickej úrovni zameriava na najmodernejšie poznatky v odbore fyziky.

Ďalšou oblasťou, v ktorej prof. Rákoš vykonal záslužnú prácu, je jeho verejná a stranícka činnosť. Od svojho pôsobenia na VŠT zastával viacero funkcií vo vedení školy, v spoločenských organizáciách a KSČ. Jeho dlhoročná práca na týchto úsekoch bola viackrát ocenená čestnými uznaniami a diplomami.

Prof. Rákoš svojou svedomitosťou a húževnatosťou v práci, a to jak vo vedeckej, pedagogickej, politickovýchovnej, tak aj v spoločenskej práci je a ostáva vzorom nám, jeho spolupracovníkom.

V JČMF zastával viaceré funkcie, medziiným bol členom výboru vedeckých fyzikálnych sekcií JSMF aj JČSMF. V súčasnej dobe je členom Hlavného výboru a Predsedníctva JSMF a členom redakčnej rady Pokrokov MFA.

Do ďalších rokov života prajeme nášmu jubilantovi dobrého zdravia, úspechov v práci a spokojnosti.

Zoltán Varga, Ondrej Bartko, Ján Veme

K ŠEŠŤDESIATIMPIATIM NARODENINÁM PROF. JÁNA VANOVIČA

Prof. RNDr. Ján Vanovič sa narodil v Martine dňa 17. 1. 1907 ako syn úradníka miestnej odbočky Sporiteľne. V rodisku nadobudol všeobecné vzdelanie, keď v roku 1926 maturoval na tamomšom gymnáziu. V rokoch 1926 až 1931 študoval elektrotechniku a po roku matematiku a fyziku na Prírodovedeckej fakulte Masarykovej univerzity v Brne, kde vykonal štátnu skúšku dňa 1. 12. 1931.

Po vojenskej prezenčnej službe v rokoch 1931 až 1933 nastúpi ako dočasný profesor na I. reálne gymnázium v Bratislave. V roku 1936 sa stáva definitívnym profesorom na druhom reálnom gymnáziu v Bratislave. V rokoch 1942/44 pôsobil na cvičnom gymnáziu v Bratislave.

V roku 1936 mu umožnil vedúci Ústavu fyziky na Lekárskej fakulte v Bratislave vedecky pracovať. Venoval sa problematike spriahnutých kyvadiel a po vykonaní rigorózných skúšok bol v roku 1938 promován na doktora prírodných vied (RNDr.) na Prírodovedeckej fakulte brnenskej univerzity. Na tamojšiu fakultu menovaný hodlal nastúpiť ako asistent fyziky, no nepriaznivý politický vývoj v predvojnovvej ČSR mu v tom zabránil a tak ostáva naďalej ako stredoškolský profesor matematiky a fyziky na bratislavských gymnáziách.

V tomto období sa neobmedzil len na pravidelnú pedagogickú činnosť, ale svoje pedagogické schopnosti fixuje v učebniciach fyziky pre vyššie triedy gymnázií (1941, 1942), ktoré pre svoju vysokú úroveň vyšli vo viacerých vydaniach (1947, 1949). V roku 1938 napísal zdarilú *Geometriu pre štvrtú triedu gymnázií*. Svoje bohaté skúsenosti z pôsobenia na stredných školách použil prof. Vanovič aj neskôr, kedy už ako vysokoškolský profesor viedol autorský kolektív *Učebnice fyziky pre 2. ročník SVŠ*, ktorá vyšla s celoštátnou pôsobnosťou v češtine aj v slovenčine (v roku 1964, 1968) a ktorej tretie upravené vydanie je v tlači.

Profesor Vanovič sa aktívne zapojil do Slovenského národného povstania. Zo zdravotných dôvodov nevykonával priamo vojenskú službu, zato však venoval svoje schopnosti organizačnej a riadiacej práci na Povereníctve SNR pre školstvo. Po potlačení povstania bol v decembri 1944 zatknutý gestapom a väznený v Martine, Ružomberku a konečne v Bratislave až do 31. 3. 1945. Po oslobodení pracoval s novým elánom ako prednosta druhého odboru na Povereníctve až do druhej polovice júla 1948, kedy bol menovaný profesorom fyziky na Pedagogickej fakulte UK, kde organizoval pedagogickú a vedeckú prácu na katedre fyziky. Po roku 1953 prechádza profesor Vanovič z univerzity na novovytvorenú Vysokú školu pedagogickú ako jej dekan. Naďalej však pôsobí prednáškovou činnosťou aj na univerzite. V tom období zrodu slovenskej fyziky jasne chápe nedostatok učebných textov a tak obetavo, bez náhrady, tvorí desať učebných textov z experimentálnej fyziky, elektrodynamiky, atómovej fyziky, astronómie a teórie relativity. Na VŠP vybudoval učiteľské štúdium fyziky tým, že ako vedúci katedry fyziky zaistil vybavenie posluchárni, laboratórií a zbierok pre pedagogickú i vedeckú činnosť mladého kolektívu učiteľov katedry.

Po zrušení VŠP prešiel v roku 1959 prof. Vanovič na katedru fyziky Prírodovedeckej fakulty UK a neskôr v roku 1961 na novovytvorenú katedru jadrovej fyziky PFUK, kde pôsobí dodnes. Obdobie jeho pôsobenia na KJF je poznačené intenzívnou pedagogickou činnosťou (pedagogický úväzok plní priemerne na 200%). Okrem toho napísal štyri učebné texty z teórie elektromagnetického poľa, teórie relativity a z atómovej a jadrovej fyziky. V poslednom čase je spoluautorom pripravovaných celoštátnych vysokoškolských učebníc z experimentálnej fyziky a experimentálnej jadrovej fyziky.

Profesor Vanovič vyvíjal okrem organizačnej a pedagogickej práce aj rozsiahlu činnosť vedeckú, v poslednom období hlavne v oblasti modernizácie fyziky aj s jej aplikáciami na stredoškolské

kurzy. Túto činnosť rozvíja v rámci úlohy štátneho plánu výskumu, ktorej je koordinátorom. Keďže je u nás jediným vysokokvalifikovaným odborníkom v tejto oblasti, vedie vypracovanie piatich kandidátskych tém z tohoto odboru. O problematike modernizácie publikoval päť vedeckých pojednaní, ktoré našli ohlas aj v zahraničí. Súpis vedeckých prác prof. Vanovič prekračuje číslo 20. Okrem toho napísal temer 70 odborných a vedecko-populárnych článkov a je činný v čs. rozhlasu a televízii.

Okrem pedagogickej a vedeckej práce venuje prof. Vanovič nemálo úsilia aj činnosti v rôznych komisiách a organizáciách. V roku 1949 bol členom poroty pre udeľovanie štátnych cien MŠ, v rokoch 1953/59 člen vedeckých rád VŠP, potom PFUK. V roku 1962/63 bol členom vedeckej rady Lekárskej fakulty, kde externe viedol kartedru fyziky. V rokoch 1962/69 bol členom vedeckej rady Pedagogickej fakulty v Trnave. V rokoch 1954/59 bol členom učebne metodической rady MŠ pre odbor fyziky. Bol fyzikálnym expertom Ústavu pre výskum rúd (1952/59) a Onkologického ústavu v Bratislave (1953/57). Bol členom matematicko-fyzikálnej sekcie SAV (1953/57), Komisie expertov pre štúdium fyziky pri MŠ (1957/63), podpredsedom Ústrednej pedagogickej komisie pre štúdium fyziky pri JČMF (1957/68). Pôsobí ako predseda Komisie pre modernizáciu výuky na PFUK (1963), predseda Rady vedeckých krúžkov pri PFUK (1961/63), predseda Vedeckotechnického poradného zboru čs. rozhlasu (1958/68), člen poradného zboru čs. televízie (1963/66). V súčasnosti je predsedom modernizačnej komisie výuky fyziky pri JSMF a vedúci Modernizačného seminára.

Je členom niekoľkých redakčných rád: *Matematicko-fyzikálneho časopisu SAV* (v rokoch 1953/63), *Rozhľadov matematicko-fyzikálnych* (od roku 1956), edičnej rady Socialistickej akadémie (roky 1960 až 1967), edičnej rady vydavateľstva Alfa (od roku 1965) a od roku 1970 členom edičnej komisie MŠ SSR pre vydávanie vysokoškolských učebníc.

Je členom Jednoty československých matematikov a fyzikov (od roku 1928). T. č. je úradujúcim predsedom JSMF a podpredsedom JČSMF. Je podpredsedom Slovenskej astronomickej spoločnosti pri SAV (členom od roku 1959). Od roku 1958 je členom terajšej Socialistickej akadémie, kde zastáva funkcie v jej predsedníctve. Je dlhodobým členom ústrednej aj slovenskej vedeckometodической rady pre prírodné vedy SAK. Je členom slovenskej a československej mierovej rady.

Profesor Vanovič sa účinne podieľa na výchove a pri kvalifikačnom pokračovaní mladých fyzikov. Školí aspirantov, je predsedom dvoch komisií pre obhajoby kandidátskych prác z odborov aplikovanej fyziky a teórie vyučovania. Ďalej je členom komisie pre obhajoby kand. diz. prác pre experimentálnu fyziku pri PFUK, pre elektrotechnickú fakultu SVŠT a pri Fyzikálnom ústave SAV. Je predsedom rigorózných komisií pre aplikovanú fyziku a teóriu vyučovania a je členom komisie pre experimentálnu fyziku.

Profesor Vanovič je vzorom mladším pracovníkom ako organizator, vedec i ako človek svojim vyrovnaným kladným pomerom ku kolektívu a striednym usporiadaným rodinným životom.

Na katedre jadrovej fyziky pracuje prof. Vanovič už 11. rok. Bol a je pri jej rozvoji a odbornom kvalifikačnom raste jednotlivých pracovníkov vždy nezištným radcom i pomocníkom.

Jeho zásluhy o rozvoj slovenskej fyziky, či už na vysokých školách, stredných školách alebo v rôznych spoločenských organizáciách, sú dnes všeobecne známe.

Pri príležitosti jeho 65. narodenín chceme poďakovať prof. Vanovičovi za jeho doterajšiu prácu a popriať mu do ďalších rokov života veľa zdravia, osobného šťastia a ešte mnoho pracovných úspechov.

Mnoga lieta, milý prof. Vanovič!

Sergej Usačev

SOVĚTSKÉ FYZIKÁLNÍ ČASOPISY V USA

Každým týdnem přichází do prodejen zahraniční literatury řada sovětských publikací dotýkajících se různých fyzikálních vědních oborů i vyučování fyzice. Stalo se dobrým zvykem některých sovětských nakladatelství (např. Mír), že poměrně pohotově reagují na vydání závažných vědec-

kých publikací a dobrých učebnic fyziky v USA, Velké Británii, Francii, NSR aj. tím, že tato literatura se překládá a dostává se čtenářům Sovětského svazu a dalších zemí, mj. i fyzikům z Československa.

Již méně je však známo, že velké množství sovětských publikací se překládá do angličtiny a vydává jak v Moskvě, tak v nakladatelstvích zemí západní Evropy a USA. Primát v tomto směru má zřejmě fyzikální společnost Spojených států — *The American Institute of Physics*, založená r. 1931, jež vydává 14 překladů sovětských fyzikálních časopisů. Uvážíme-li, že členské společnosti AIP vydávají samy 28 časopisů, představují překlady sovětských časopisů plnou jednu třetinu titulů, jež jsou členům AIP nabízeny. Uvedeme překlady sovětských časopisů z výběrového seznamu AIP na rok 1971. U každého časopisu uvádíme anglický titul, název originálu, druh vydání a roční předplatné pro čtenáře v USA.

- Optics and Spectroscopy — Optika i spektroskopie — měsíčník — 65 \$
Soviet Journal of Optical Technology — Optiko-mechaničeskaja promyšlennost' — měsíčník — 40 \$
Soviet Astronomy — AJ — Astronomičeskij žurnal — dvouměsíčník — 55 \$
Soviet Journal of Nuclear Physics — Jaděrnaja fizika — měsíčník — 85 \$
Soviet Journal-Acoustics — Akustičeskij žurnal — vychází čtvrtletně — 30 \$
Soviet Physics — Crystallography — Kristallografiya — dvouměsíčník — 35 \$
Soviet Physics — Doklady — Doklady Akademii Nauk SSSR — fizika — měsíčník — 45 \$
Soviet Physics — JETP — Žurnal eksperimentalnoj i teoretičeskaj fiziki — měsíčník — 95 \$
JETP-Letters — Žurnal eksperimentalnoj i teoretičeskaj fiziki — Pis'ma v redakciju — čtrnáctideník — 35 \$
Soviet Physics — Semiconductors — Fizika i tehnika polyprovodnikov — měsíčník — 95 \$
Soviet Physics — Solid State — Fizika tverdogo tela — měsíčník 95 \$
Soviet Physics — Technical Physics — Žurnal tečničeskaj fiziki — měsíčník — 70 \$
Soviet Physics — Uspekhi — Uspechi fizičeskich nauk — dvouměsíčník — 45 \$
High Temperature — Teplofizika vysokich temperatur — dvouměsíčník — 125 \$.

Všechny překlady sovětských časopisů jsou vydávány za půl roku po vydání originálu kromě časopisu JETP-Letters, který vychází s jednoměsíčním rozdílem.

Většina vědeckých pracovníků v oborech fyziky i středoškolských profesorů v Československu zná dobře rusky a četba sovětské odborné literatury jim nečiní obtíž, jistě však někteří rádi sáhnou i po těchto časopisech. Je třeba závidět americkému čtenáři pohotovost AIP. Současně však vydávání překladů sovětských odborných fyzikálních časopisů dokumentuje světovou úroveň sovětské vědy a techniky.

Ivo Volf

B. V. GNEDENKO:

V současné době už nestačí zvládnutí tradičních operací, je nutno naučit se systematicky myslet a hledat stále lepší postupy. ... Úloha školy se nyní už neomezuje na vybavení každého žáka základy vědeckých poznatků a vědeckého světového názoru, ale spočívá ve vštípení tendence hledat nové a lepší, v probuzení lásky

k poznávání a jiskry tvořivosti, ve vypěstování návyku řešit úkoly s plným vědomím osobní odpovědnosti ... Naši občané si musí zvyknout na sebevzdělávání a samostatné osvojování poznatků, na čtení seriózních vědeckých knih.